

Živi(o) narodni govor – novi pristup u učenju i razumijevanju dijalektologije

(Mira Menac-Mihalić, Anita Celinčić: *Ozvučena čitanka iz hrvatske dijalektologije. Sveučilišni udžbenik s nosačem zvuka*. Zagreb: Knjigra, 2012, 304 str.)

Knjiga *Ozvučena čitanka iz hrvatske dijalektologije* rezultat je vrijednoga rada na digitalizaciji i zaštiti snimljenih hrvatskih narodnih govora kajkavskoga, čakavskoga i štokavskoga narječja vrsnih dijalektologinja Mire Menac-Mihalić i Anite Celinčić.

Dijalektološki zapisi hrvatskih organskih govora u stručnoj se literaturi počinju objavljivati u 19. stoljeću, posebno s uzletom dijalektologije kao jezikoslovne discipline, no tek s razvojem audiotehnologija 20. stoljeća počinje prikupljanje zvučnih zapisa hrvatskih organskih govora. Digitalizacija i zaštita zvučnih zapisa hrvatskih govora dio je hrvatske nematerijalne kulturne baštine i važno obilježje hrvatskoga nacionalnog identiteta. Naime, iako se već i zapisan govor pomiče na višu jezičnu razinu, apstrahira se kao sustav, u pismu nije moguće prikazati sve značajke izgovorenoga. No i snimke velikim dijelom ovise o razvoju tehnike. Iako je povijest pisanih zapisa bogatija od povijesti zvučnih, kao shvaćanje potrebnosti snimanja

govora valja izdvojiti postojanje zbirke *Croatian recordings 1901–1936* objavljene 2009. godine jer je uvid u stanje snimljenih govora od prije stotinjak godina neprocjenjiv. Inače, spomenuta je zbirka dio građe povijesnih zvučnih zapisa hrvatske jezične i glazbene baštine koja se čuva u Arhivu fonograma Austrijske akademije znanosti u Beču.

Snimljeni su govori izvrsna baza za djelo koje je dosad nedostajalo u hrvatskoj dijalektologiji – za ozvučenu dijalektološku čitanku udžbenik. Na temelju četrdeset mjesnih govora snimljenih u posljednjih dvadeset pet godina načinjena je digitalizirana baza oglednih zvučnih zapisa priređena kao zbirka reprezentativnih tekstova – priča iz svih dijelova Hrvatske.

Na samome početku, doslovno na unutrašnjim koricama knjige, donose se samoglasnički, suglasnički i prozodijski znakovi fonetske transkripcije. Slijedi karta mjesnih čakavskih, štokavskih i kajkavskih govora obuhvaćenih čitankom: Tršće, Lanišće, Gedići, Sveti Petar u Šumi i Krnica u Istri, Kompolje u Lici, Milovčići i Vrbnik na otoku Krku, Lopar na Rabu, Novalja i Poveljana na Pagu, Prvić Luka na Prviću, Milna i Bol na Braču, Pitve na Hvaru, Komiza na Visu, Račišće i Blato na Korčuli, Split, Desne i Dubrovnik; u kontinentalnome istočnom dijelu Hrvatske Nijemci, Gudinci, Ivankovo, Donja Vrba, Siče, Podravski Podgajci te na sjeveru Pleš,

Sveta Marija, Hum na Sutli, Molve, Velika Horvatska, Dubrava Zabočka, Prilesje, Zagreb, Posavski Bregi, Jarušje i Cvetković uz Desmerice i Osojnik u Gorskom kotaru. Govori uključeni u Čitanku izabrani su prema kriteriju dijalektološke raznolikosti i ravnomjernoga terenskog rasporeda. S obzirom na to, zastupljeni su kajkavski, čakavski i štokavski dijalekti čiji razmještaj, zemljopisni i jezični, prikazuje karta na poleđini knjige. Na takav su način prvi put u Hrvatskoj organski idiomi objavljeni usporedno u pisanome i zvučnome obliku. U tablici koja slijedi donose se detalji o tome u kojoj se županiji nalazi pojedini govor, ima li status općine ili grada te kratica kojom će govor biti označen u knjizi. U drugoj su tablici podatci o ispitivačima, ispitanicima, godinama i trajanju zvučnih zapisa.

Dakle, četrdeset izabranih hrvatskih govora snimljeno je u razdoblju od 1987. do 2012. godine i digitalizirano na način da je svaki govor zastupljen s oko pet minuta najboljih dijelova snimke, a taj je dio ispisan dijalektološkom transkripcijom koja razrađenim sustavom znakova vjerno označuje raznolikost glasova u organskim idiomima. S obzirom na to da su nijanse u ostvarivanju vokala često i brojnije nego što se transkripcijom može predstaviti, posebice kad je riječ o zatvorenim ili otvorenim glasovima ili o labijaliziranim vokalima, transkripcijski znakovi ne pri-

kazuju se kao “točke” već kao “polja” u vokalskome trokutu. Iako to naznačuje mogućnost dvojaka bilježenja pojedinih glasova u području preklapanja, autorice su u Čitanci, vodeći se načelom dosljednosti, odбирale primjenu jednoga rješenja. Tekstovi su transkribirani uglavnom prema fonetskome načelu radi što vjernijega prijenosa zvučnoga zapisa bez obzira na razlikovnost zapisanih glasova, a fonološka je transkripcija primijenjena u bilježenju prozodema kad razlike u njihovim ostvarajima nisu bile izrazite, zatim u govorima u kojima postoji cakavizam, u govorima koji imaju samo jednu bezvučnu palatalnu afrikatu – tzv. srednje č te u bilježenju suglasničkih skupova šć, št, žž, žđ (izuzev govora u kojima ś i ž postoje kao fonemi). Unutar tako organiziranoga teksta nalaze se i vremenske odrednice, minute i sekunde, zahvaljujući kojima je moguće brzo povezivanje teksta i zvuka te naknadno pretraživanje i usporedba jezičnih značajka govora. Ako su u sklopu zvučnoga zapisa određeni glasovi slabije čujni ili lošije artikulirani, u tekstu su označeni sivom bojom slova, a kad na granici riječi dolazi do ispadanja, glas koji je ispao ne zapisuje se. Uz svaki se tekst nalazi i mala karta Hrvatske na kojoj je označen punkt mjesnoga govora, uz njegovo ime nalazi se i poblize zemljopisno određenje (npr. Donja Vrba kraj Slavnskoga Broda, Desmerice kraj Ogulina, Lanišće

kraj Buzeta), kratica imena mjesta (koja se pojavljuje i u rječnicima na kraju knjige) te ikona kompaktnoga diska uz koju se navodi redni broj pod kojim se snimka nalazi na nosaču zvuka. Iza transkribiranoga teksta slijede rječnik manje poznatih riječi i pitanja za dijalektološku analizu. Na kraju se knjige donose dva rječnika, odnosno tumača tipičnih leksema predstavljenih govora: dijalektno-standardnohrvatski u kojemu su na lijevoj strani dijalektne riječi, a na desnoj standardnojezična istoznačnica, i standardnohrvatsko-dijalektni u kojemu su na lijevoj strani standardnojezična riječ, a na desnoj dijalektne riječi. U rječnicima se nalaze riječi iz tekstova koji pripadaju svim trima hrvatskim narječjima, što je postupak prvi put primijenjen u hrvatskoj dijalektološkoj literaturi.

Hrvatski jezik, tronarječno raščlanjen, ima bogatu dijalektnu govornu bazu. No narodni govori, ako nisu snimljeni i zapisani, žive onoliko koliko i njihovi govornici. Narodni su govori vrelo i konzervativnih i inovativnih jezičnih značajka, ujedno su i temelj istraživanja povijesnojezičnoga podrijetla, stoga ih treba istraživati, snimati, zapisivati i tako sačuvati kao vrijedno jezično naslijeđe. No, ne radi se samo o jezičnim podatcima. Svaki je mjesni ogled govora ujedno i zapis narodnoga života, običaja, vjerovanja i kulture stanovnika, kao takav i vrijedan dio baštine koja je potkraj 19. stoljeća,

a dijelom i u 20. stoljeću bila samo rukopisna. Upravo vođene tom mišlju, autorice Mira Menac-Mihalić i Anita Celinić stvaraju djelo koje u dvama medijima, knjizi i nosaču zvuka, donosi tekstove hrvatskih mjesnih govora različitih dijalekata triju hrvatskih narječja, iako je zvučnih zapisa više – četrdeset tri jer se za govor Osojnika donose dvije, a za govor Splita tri snimke. Naime, snimljeni su govornici različite dobi (primjerice ispitanice za osojnički govor rođene su 1944. i 1964) što omogućuje usporedbu unutar istoga govora različitih dobnih skupina, npr. vokalizma u govoru Osojnika. I mnoga pitanja za dijalektološku analizu teksta naznačuju sintezni tip u pristupu različitim govorima (i dijalektima) pa se, primjerice, traži usporedba podijeljenoga naglaska u Splitu (južnočakavski tip govora, iako kao gradski govor danas već štokaviziran) i podijeljenoga naglaska u Ivankovu (štokavski slavonski govor). Na taj inovativni način u pristupu analizi i razumijevanju pojedinih govora upućuje se od samoga početka. Naime, autoricama ove vrijedne knjige bio je cilj, među ostalim, pokazati cjelovitost i povezanost govora svih triju narječja hrvatskoga jezika, stoga su i sami dijalektološki punktovi posloženi ravnopravno i abecedno.

Ozvučena čitanka iz hrvatske dijalektologije iznimno je vrijedan doprinos hrvatskoj dijalektološkoj i široj slavističkoj zajednici, usto

zanimljiva i stručnjacima i studentskim naraštajima koji će iz nje, čitajući i usporedno slušajući, crpiti vrijedne podatke o razvoju jezika i dijalekata, vježbati znanje i stjecati nove poglede na jezično isprepletenu sliku svih triju narječja hrvatskoga jezika. Za interesiranomu širem čitateljstvu neće promaknuti ni (nerijedak) duhovit ton izvornih govornika koji su zajedno s autoricama transkribiranih tekstova stvorili zaokružene narodne priče vrijedne pozornosti.

Irena Miloš